

SİNEMADA ASPERGER SENDROMU BAĞLAMINDA BENİM ADIM KHAM FİLMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF MY NAME KHAM MOVIE IN THE CONTEXT OF ASPERGER SYNDROME IN CINEMA

DOI: 10.33404/anasay.1147331

Çalışma Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

Gülşah ERDUR* - Gözde SUNAL**

ÖZ

Geçmişten günümüze sinema psikolojiden, psikoloji sinemadan yararlanmışır. Psikoloji bilim dalı insan doğasını aktarmaya anlamaya yönelik bir bilimken sinema ise insana dair tüm bu süreci perdeye yansıtmaya çalışan bir sanat dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojinin dallarından ve konularından esinlenilerek yazılan film senaryolarında özellikle yaratılan karakterlerin psikolojik süreçlerinden ilham alınmaktadır. Sinema tarihi açısından oldukça önemli olan filmlerin geneline baktığımızda, senaryolarının ya da oyunculuk performanslarının psikolojik teorilere dayandığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan da psikolojik bozuklukların tanılarının konmasında ve tedavi edinmesinde kullanılan bir metot olarak görülmektedir. Özellikle son yıllarda edebiyatta, sinemada ve televizyonda nörogelişimsel bir bozukluklar işlenmektedir. Bu bozukluklar-

dan biri olan asperger sendromlu karakterlerin yer aldığı film kurguları izleyicinin zihinsel gerilikle ilişkilendirdiği otistik bozukluklara farklı bir bakış açısı teşvik etmede de rolü büyüktür.

Bu noktadan hareketle çalışmada, sinemada asperger sendromunun işlenişine örnek bir film olan *Benim Adım Khan* (2010) filmi incelenecektir. Asperger sendromuyla yaşamını sürdürmeye çalışan ana karakter Khan'ın, günlük hayatta yaşadığı sorunlar ve çevresiyle olan ilişkisi ele alınmaktadır. Karakterin yaşadığı sıkıntılarla beraber toplumun bilinçlendirilmesi doğrultusunda önemli bir yer teşkil eden filmin asperger sendromu bağlamında sinemada işlenişinin değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Psikoloji, Asperger Sendromu, Benim Adım Khan Filmi, Otizm, Film Eleştirisi

ABSTRACT

From past to present, cinema has benefited from psychology and psychology from cinema. Psychology is a science that aims to convey and understand human nature, while cinema is a branch of art that tries to reflect this whole process about human beings on the screen. In the film scenarios written by being inspired by the branches and subjects of psychology, inspiration is taken especially at the point of psychology of the characters created. When we look at the films that are very important in terms of cinema history, we can say that their scripts or acting performances are based on psychological theories. On the other hand, it is seen as a method used in diagnosing and treating psychological disorders.

Especially in recent years, neurodevelopmental disorders have been processed in literature, cinema and television. Film fictions featuring characters with asperger syndrome, one of these disorders, also play a major role in encouraging a different perspective on autistic disorders, which the audience associates with mental retardation.

From this point of view, the film *My Name is Khan* (2010), which is an example of the treatment of asperger syndrome in cinema, will be examined in the study. The main character Khan, who is trying to continue his life with asperger syndrome, deals with the problems he experiences in daily life and his relationship with his environment. It is aimed to evaluate the processing of

the film in the cinema in the context of asperger syndrome, which constitutes an important place in the direction of raising public awareness along with the difficulties experienced by the character.

Keywords: inema, Psychology, Asperger Syndrome, My Name Is Khan Movie, Autism, Film riticism.

Giriş

Geçmişten günümüze dünyamızın, sosyal, politik ve kültürel ruhunda rol oynayan sinemanın, eğlence ve eğitim kaynağı olarak da önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Sinema sanatı, insan ilişkilerini izleyiciye sunarken psikoloji biliminden de yararlanmaktadır. Filmler, karakter tarzlarının ve psikopatolojik bozuklukların yanında kişisel dinamiklerin gerçekçi tasvirlerine ve sosyal normlara atıfta bulunan alt metinler sunmaktadırlar (Öner, 1989, s. 725).

Sinema, görüntüsü ve sesiyle eğlence kültürü içinde bir duygu uyandırıcıdır ve başlı başına tıp eğitimi evreninde yararlı bir kaynak haline gelmiştir. Geniş kitlelere ulaşan sinema sanatı sayesinde (hastalıklar ve hepsinden önemlisi hastalar ve aileleri hakkında) daha fazla şey öğrenebilir ve daha iyi öğretilebilir durumu doğmuştur. Geçmişten günümüze etkileşim içerisinde olan sinema sanatı ve psikoloji bilim dalının birbiriyle paylaşım içerisinde olduğu bilinmektedir. Senaryo yazarları için psikolojik anormalliklerin konu edilmesi seyirci açısından yüzeyselliği yok edip dikkat çekici hale gelmektedir. Sinema tarihine damgasını vuran filmlere baktığımızda psikolojik bozukluk teorileriyle ele alınan filmler olduğu görülmektedir. Sinema, psikoloji bilim dalını bir metin olarak kullanırken aslında psikoloji de sinemayı çeşitli psikolojik bozukluklarının tedavisinde ve toplumların farkındalığını artırmada kullanmak-tadır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde çalışmamıza konu olan otizm temasıyla yola çıkan filmlerin, topluma engellilik sürecinde nasıl davranılması gerektiğini ve beklentileri karşılama yönünde bir araç olduğu söylenebilir (Türkmen, Kalpaklı ve Sevinç, 2015, s. 383).

Zihinsel bozukluklar ve hastalıklar, toplumsal olarak rahatsızlık olarak kabul edilir ve bu nedenle filmlerde merkezi olarak ele alınması için yeterli dramatik alan sunar. İzleyiciler burada sunulan bilgilerin doğru olduğunu kabul eder. Filmler, gerçekliğin yalnızca bir yansımasını yaratabilmesine rağmen, gerçekliği inşa etmenin bir aracıdır. Filmlerin asıl amacı, geniş bir izleyici kitesine hitap eden ve heyecan yaratan anlar yaşatmaktır. Bunu başarmak için, özel-

likle zihinsel bozuklukları ele alırken, karmaşık içeriğin ve semptom yelpazesinin azaltılması gereklidir. Bu basitleştirilmiş temsiller gerçek ve doğru olarak algılanır ve sosyal modele entegre edilir. Sonuç olarak, sunulan yetersizliklerin basmakalıp ve klişe yüklü bir görüntüsü oluşturulmaktadır.

Nörogelişimsel bir bozukluk olan otizmin sinema ile arasındaki bağ, erken çocukluk dönemindeki çocuğun bilişsel gelişimini karakterize eden üçlü dikkat (çocuk-yetişkin-nesne/olay) ile onun algıladığı üçlü dikkat arasında ince bir bağın olduğu düşünce üzerine kuruludur. Nörogelişimsel bozukluklar sinemada hem izleyicinin hem de yönetmenin (izleyici-yönetmen-film) bakış açısıyla kendini gösterir. Yaşadığımız dönemde farkındalık yaratmada oldukça etkili olan sinema sanatı, otizmi değişik boyutlarda incelemektedir. Elbette sinema, belirli özelliklere sahip karakterler yaratırken, gerçekliği her zaman bir dereceye kadar abartır, drama veya komediye doğru uç noktaları öne çıkarır. Bu durum geniş bir izleyici kitlesini çekmenin ve duygular uyandırmanın tek yoludur. Örneğin, Rain Man filminde de oyuncumuz otistik savant rolünde bir karakter canlandırmış ve bu karakter için uzun süre bu bozukluğun belirtileri üzerinde çalışmıştır. Mary and Max, Mozart ve Balina, Ben X gibi örnek filmlerde de sendroma dair içeriklerle sıklıkla karşılaşmaktadır.

Bu çerçevede çalışmamıza konu olan Otizm Spekturum Bozuklukları adı altında ele alınan asperger sendromunun sinemada işlenişini örnekleyen *Benim Adım Khan* (2010) filminin çözümlenmesi hedeflenmektedir.

1. ASPERGER SENDROMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Günümüzde Otizm Spektrum Bozukluğu çatısı altında bulunan Asperger Sendromu terimi ilk olarak 1940'lı yıllarda Viyanalı çocuk doktoru Hans Asperger tarafından normal zekâ ve dil destekli çocuklar gözlemlenerek "Otistik psikopati" (otistik psikopatlar) adıyla duyulmuştur. Dönemin bazı bilim insanları gibi Nazi Almanyası ile ilişki içerisinde olan Hans Asperger'in engelli çocukların ortadan kaldırıldığı bir Nazi programında aktif şekilde rol aldığı öne sürülmüştür (Czech, 2018, s. 29). Hastalarını geniş bir yaş aralığında inceleyen Hans Asperger, sosyal ve takıntılı özelliklerinin klinik ortamın dışında basitçe ve eksantrik taraflarını ele almıştır. Asperger Otistik psikopati adını verdiği çalışmasında, incelediği iki yüz çocuktan dördünün kendilerini sosyal anlamda ifade etme zorluğu yaşadığını, zekâ seviyelerinin normal veya normalin üstü gibi olduğu görünse de sözsüz iletişim becerileri ve empatiden yoksun oldukla-

rını aktarmıştır. İncelediği çocukların, fiziksel olarak beceriksizliği önemli bir bulgu olarak görülmüştür. Asperger'in küçük profesörler olarak tanımladığı bu çocukların sözlü iletişimlerinin kopuk ve aşırı resmi olduğu, ilgi alanlarının dar ve tek bir doğrultuda ilerlediği görülmüştür (Korkmaz, 2019, s. 26).

Asperger terimi, 1981 yılında Ulusal Otistik Topluluğunun (National Autistic Society) kurucularından Lorna Wing isimli bir araştırmacı tarafından duyulmuştur. Otizmi birçok dereceli bir zihinsel bozukluk olarak tanımlamada etkili olan, zekâ spektrumundaki insanları etkileyen ve otizme en hafif biçimi olan asperger sendromu adını veren İngiliz psikiyatrist Dr. Lorna Wing, 20. yüzyılın ortalarına kadar neredeyse hiç duyulmamış olan ve şimdi dünyadaki birçok çocuğun yaşamını etkilediği söylenen bir davranış alanının haritasının yeniden çizilmesine yardımcı olmuştur. Otizmi tek bir durum olarak değil, ilgili problemlerin bir yelpazesi olarak kabul etmesiyle geniş çapta itibar gördüğü bilinmektedir. Aynı zamanda Avusturyalı psikiyatrist Hans Asperger'in çalışmalarını yeniden keşfetmesiyle tanınan Wing, okul çalışmalarına kayıtsız olan ancak trenler, dinazorlar gibi bir veya iki konuyla yoğun bir şekilde ilgilenen bir grup zeki çocukta otizmi yeniden tarif etmiştir. Dr. Asperger'in, tüm otistik çocukların bilişsel olarak engelli veya şizofren olduğu yönündeki yaygın inanişaya meydan okuyan ve II. Dünya Savaşı sırasında fark edilmeyen 1944'te İsviçre'de yayınladığı bulguları, doktor Wing tarafından yeniden ele alındı. Dr. Wing, 1981'de yayınlanan "Asperger sendromu: Klinik Bir Hesap" adlı kendi makalesinde bulgularını açıkladı. Bir Amerikan örgütü olan Otizm Derneği'nin başkanı Scott Badesch, Dr. Wing'in makalesi yayınlanıncaya kadar, "Asperger'i Asperger dışında kimse duymamıştı" dedi. Dr. Wing'in makalesi, önemli bir bilimsel araştırma grubunu geri kazanmanın yanı sıra, Asperger sendromuna, makalesinde öne sürdüğü daha geniş ve güçlü bir kanıtla girmiştir. Wing'e göre otizm, ortak kökleri paylaşan ve bazıları birbirinden çarpıcı biçimde farklı olan bir bozukluklar yelpazesi olarak anlaşılmalıdır. Asperger tarafından Otistik psikopati diye tanımlanan çalışma, psikopatoloji sosyopatik davranışla eşitleme yönündeki popüler eğilim sebebiyle yanlış anlaşılmalara yol açmış ve tartışma konusu olmuştur. Çalışmayı Asperger adıyla geliştiren Wing, bilim ve sanatta ilerlemek esasında otistik bireylere ihtiyaç duyulduğuna inanmış ve bu doğrultuda çalışmalar yürütmüştür (Berney, 2004, s. 341-351). Doktor Wing, otizmin birçok dereceli bir zihinsel bozukluk olduğunu ve asperger sendromunun bunlardan biri olduğunu tanımlamada etkin rol almıştır. Asperger sendromu

ilk olarak 1994 yılında *Amerikan Psikiyatri Birliği'nin Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı*'na (DSM-IV) eklendi. 2013 yılında yayınlanan DSM-V kitabında ise ayrı bir tanı kategorisinden çıkarılan Asperger Sendromu, Otizm Spektrum Bozukluğu tanısı altında toplanmıştır (Anlı, 2005, s. 2).

Asperger sendromu, sözel olmayan davranışlar, akran ilişkileri geliştirmede başarısızlık ve sınırlı, tekrarlayan ve basmakalıp ilgi veya davranış kalıpları ile sosyal karşılıklık eksikliği gibi sosyal etkileşimlerdeki bozulmalarla karakterize edilen yaygın bir gelişimsel bozukluktur. Asperger tanılı çocuklarda, genellikle normal çocuklarda beklenen yaşta konuşmaya başlarken yürüme gecikebilir. Tam bir dilbilgisi bilgisi güç elde edilir ve birinci şahıs formlarının yerine ikinci veya üçüncünün değiştirilmesiyle zamirleri doğru kullanmakta zorluk olabilir. Konuşmanın içeriği anormaldir, bilgiç olma eğilimindedir ve genellikle ilgi alanları doğrultusunda uzun tartışmalardan oluşur. Bazen bir kelime veya deyim kalıplaşmış bir şekilde tekrar edilir. İletişimin sözlü olmayan yönleri zayıftır. Öfke veya üzölmek gibi güçlü duygular dışında çok az yüz ifadesi taşırlar. Vokal tonlama monoton ve boğuk ya da abartılı olma eğilimindedir. Hareketler sınırlıdır ve sakarlık sık görölen bir durumdur. Bununla beraber hareketlere eşlik eden konuşma uyumsuz ilerler. Diğer insanların mimiklerini ve jestlerini anlama yönleri oldukça zayıftır ve asperger sendromlu kişi bu tür sözel olmayan işaretleri yanlış yorumlayabilir veya görmezden gelebilir. Kaba motor hareketlerinde beceriksiz ve koordinasyonsuzluk hakimdir. Duruş ve yürüyüş tuhaf görünmektedir. Asperger sendromuna sahip çocuklar, genellikle nesnelere döndürmekten ve hareket duruncaya kadar izlemekten zevk alırlar. Belirli eşyalara yoğun bir şekilde bağlanma eğilimi gösterirler ve tanıdık yerlerden uzakta olduklarında çok mutsuz olurlar. Değişime direnç gösterirler. Sendromu en tipik biçimde olanlar, belirli becerilerin yanı sıra bozukluklara da sahiptir. Mükemmel ezber yapabilen hafızaları vardır ve astronomi, jeoloji, buharlı tren tarihi, kraliyet soyağacı, otobüs tarifeleri, tarih öncesi canavarlar veya bir televizyon dizisindeki karakterler gibi bir veya iki konuya yoğun bir şekilde ilgi duyarlar. Seçtikleri alanla ilgili mevcut her gerçeği özümserler ve dinleyici ilgilen sin ya da ilgilen mesin, onun hakkında uzun uzun konuşurlar, ancak öğrendikleri gerçeklerin anlamını çok az kavrarlar. Satranç gibi iyi bir ezbere ihtiyaç duyan masa oyunlarında da başarılı olabilirler ve bazılarının müzik yeteneği vardır (Korkmaz, 2019, s. 107).

Asperger sendromunun en belirgin özelliklerinden biri iki yönlü sosyal etkileşim noktasındaki bozukluk olarak değerlendirilmektedir. Bu durum önce-

likle sosyal temastan çekilme arzusundan kaynaklanmamaktadır. Sorun, sosyal davranışı yöneten kuralları anlama ve kullanma yeteneğinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bu kurallar yazılı olmayan, belirtilmeyen lakin karmaşık, sürekli değişen ve konuşmayı, jestleri, duruşu, hareketi, göz temasını, kıyafet seçimini, başkalarına yakınlığı ve davranışın diğer birçok yönünü etkiler. Bu alandaki beceri derecesi normal insanlar arasında değişir ancak asperger sendromlu birey normal aralığın dışındadır. Sosyal davranışları tuhaftır. Zorluklarının farkında olabilirler ve hatta bunları aşmak için çaba harcarlar, ancak uygunsuz yollarla ve başarısız olduklarının sinyalini verirler. Yaklaşımlarını ve tepkilerini başkalarının ihtiyaçlarına ve kişiliklerine uyacak şekilde hareket etme sezgisine sahip değildirler (Yıldız ve Akmanoğlu, 2021, s. 290). Asperger sendromlu bireyleri otizmli insanlardan farklı kılan şeyin daha fazla etkileşim arzusu olduğu söylenebilir. Sosyal etkileşimlerinde uzak veya pasif olarak tanımlanabilecek daha klasik otistik çocukların aksine, asperger sendromlu çocuklar aktif ama tuhaf olma eğilimindedir. Sürekli yalnız kalmakla yetinmezler, başkalarıyla arkadaşlıklar kurmanın özlemini duyarlar. Arkadaşlığın nasıl yürütüleceği konusunda sıkıntı yaşarlar. Yaklaşımları garip ve tek taraflıdır. Karşıdaki kişinin de dikkate alınması gereken ihtiyaç ve istekleri olduğunu anlama eksikliği sorunu yaşarlar. Sosyal veya duygusal ipuçlarını iyi okuyamadıkları için duyarsız, saldırgan veya tuhaf görünürler ancak nasıl algılandıkları konusunda çok az ön görüleri vardır (Adams, 1973, s. 187).

2. SİNEMADA ASPERGER SENDROMUNUN İŞLENİŞİ

Sinema, kendinden önceki sanatlar gibi insanın sorunlarından, deneyimlerinden, hayallerinden, çatışmalarından ve kaygılarından beslenmiştir. Sinemanın büyük kitlelere ve genel olarak kamuya ulaşmanın kültürel bir aracı olduğundan, toplumla ve mevcut normlarla ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu durum psikiyatri içinde geçerlidir. Aynı çağda doğan sinema ve psikiyatri de en başından beri aynı konuyu paylaşmıştır. İkisi de her zaman düşünceler, duygular, motivasyonlar, davranışlar ve hayat hikayeleriyle uğraşmıştır.

Otistik karakterlere sahip filmleri teşhisle ve insanlarla ilgili olarak iki türde incelemek mümkündür. İlki, yalnızca otistik bireyin günlük veya benzersiz zorluklarıyla başa çıkmaya, normal bir yaşam sürdürme mücadelesine, basmakalıp semptomlara ve otistik karakterlerin sevdiklerinin karşılaştığı ve bu karakterlerin görmezden geldiği strese odaklanma eğilimindedir. İkinci durum

ise otizmlili bireyin teşhisin getirdiği zorluklarla beraber genel ilişki çerçevesine odaklanmaktadır. Bu filmlerin kahramanlarının görüntüleri dramatize edilir. Özellikle, bu durum otizm spektrum bozuklukları tanısının alt kategorisinde incelenen asperger sendromu için de söz konusudur. Belirtiler arasında olan sık sallanma, konuşma güçlükleri, az gelişmiş empati kahramanların temel özellikleri olarak işlenmektedir. Filmlerdeki otistik karakterler, sosyal olarak beceriksiz veya uyumsuzdur, herhangi bir değişikliği kabul etmezler. Geniş bilgiye sahip oldukları özel ilgileri vardır, dış ve kaotik dünyaya karşı oldukça savunmasızdırlar.

Bollywood tarzı uzun ama oldukça hafif *Benim Adım Khan*, izlenmesi zor Belçikalı *Ben X* ve Avustralya yapımı animasyon filmi *Mary and Max* bu tür kahramanlara sahip filmlere örnek olarak verilebilir. Filmlerde temsil edilen otistik insanlar genellikle egzotik bir öteki ya da bir olay örgüsü aygıtı olarak sergilenmiş, bu da güçlü varsayımları ve klişeleri daha da gömmüştür. Otizm, tipik olarak, idealize edilmiş bir normallikten bir sapma olarak, film yapma fırsatları önceden var olan bir sinema diline ve tasarım gereği otistik sanatçıları ve yapımcıları dışlayan üretim modeline geri döndüğü bir açık model içinde temsil edilir.

Otizmin sinemayla ilişkisi, son yıllarda çağdaş ve tarihi otistik yaşamlar hakkında farkındalık yaratma ve öz-savunmayı teşvik etme aracı olmuştur. Otizmin sinemadaki temsilleri geçmişten günümüze artarak devam etmektedir. Bu temsiller edebiyatta olduğu gibi tekrar eden özellikler, motifler, figürlü süslemelerle oluşan hikâyeye çerçevesinde görülmektedir. Genellikle kolektif kültür ve toplumsal farkındalık için bir araç olan sinema dünyası, izleyiciye küçük şaheserler vererek bu konuya da kendini adanmıştır. 1960'lardan itibaren otizm ve asperger sendromu tanılarıyla ilgili tasvirler daha sık görünür olmuştur. İzleyicinin bakış açısı romanlardaki, televizyonlardaki ve sinemadaki kurgusal tasvirler çerçevesinde şekillenmiş, farkındalıkları artmıştır. 1990'ların sonlarına doğru otizmin medyadaki temsili giderek hız kazanmıştır. İzleyicinin otizm anlayışı 1988 yapımı *Rain Man* filmi ile farklı bir boyuta ulaşmıştır.

3. BENİM ADIM KHAN FİLMİNİN ASPERGER SENDROMU BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Filmin Künyesi

Filmin Adı: Benim Adım Khan

Yıl: 2010

Tür: Drama

Süre: 165 dk.

Ülke: Hindistan, Amerika Birleşik Devletleri

Yönetmen: Karan Johar

Yapım: Dharma Productions, Fox Star Studios, Fox Projektör Resimleri, Red Chillies

Senaryo: Shibani Bathija

Oyuncular: Shah Rukh Khan, Kajol, Soniya Jehan, Jimmy Shergill.

Müzik: Shankar Mahadevan, Ehsaan Noorani, Loy Mendonca

3.2. Filmin Tematik Yapısı

Hikâyesi dönüş tekniğiyle ana karakter Rizvan Khan'ın Bombay Yarımadası'ndaki Borivali şehrinde yaşadığı çocukluk zamanlarını göstererek geri döner. Khan'a çocukken otizm teşhisi konur ve ana semptom olarak başkalarıyla ilişki kurmanın zorluğu gösterilir. Çocukluğu, 1970'lerde kardeşi Zakir (Jimmy Shergill) ve annesi Razia'dan (Zarina Wahab) oluşan Müslüman ailesiyle geçer. Mekanik ve nesne onarımı konusundaki yeteneği annesinin onu eğitmesi için götürdüğü biri tarafından desteklenir.

Annesinin ölümünden sonra yetişkin Khan (Shahrukh Khan) kardeşinin yerleştiği San Francisco'ya gitmeye karar verir. Yerel bir üniversitede psikoloji profesörü olan baldızı Haseena (Sonja Jehan) kendisine yanlış teşhis konduğunu ve otizm olduğuna inanılan şeyin aslında asperger sendromu olduğunu keşfederek büyük bir şehirde fobilerini kontrol etmesine yardım eder. Hediye olarak, ondan dünyayı ön izlemesine ve yolculuğunu kaydetmesine yardımcı olan bir video kamera alır. Kısa bir süre sonra, erkek kardeşi için bir satıcı olarak çalışırken, boşanmış ve Sam (Yuvan Makkar) adında bir çocuk annesi olan Hindu bayan kuaförü Mandira (Kajol Mukherje) ile tanışır. Rizvan, kadınla tanıştığında âşık olur ama kadın onu bir kadının gözünden görmeye isteksizdir, yine de yakın arkadaş olurlar ve Sam ile derin bir dostluk geliştirirler, ta ki Sam onu kazanmayı başarıp onunla evlenmeyi kabul edene kadar çabalar. Rizvan Müslüman, Mandira ise Hindu olduğundan, bu duruma karşı çıkan erkek kardeşi ile Rizvan'ın ilişkileri kesilme noktasına gelir.

2001 yılında, İkiz Kuleler Saldırısının bir sonucu olarak hem kahramanın yakın çevresinde hem de ülkede yaşayan tüm OrtDoğulular için bir dizi dramatik olayı gerektiren İslamofobiyi doğurur. Bir elektronik mağazanın sahibi (Sumeet Raghavan) her gün yoldan geçenlerin hakaretine katlanmak zorunda kalır, Haseena öğrencileri tarafından taciz ve saldırıya uğrar, öyle ki Zakir dikkat çekmemek için onu başörtüsü takmamaya ikna eder ve Rizvan'ın birçok tanıdığı ona sırtını döner. Durum oldukça zorlaşır ve çiftin işleri kötüye gider. Mark adında komşuları Afganistan'daki çatışmaları örtbas etmek için gider ve bir saldırıda öldürülür, Bu durum Sam ve Mark'ın eşi Reese arasındaki dostlukta bir bozulmasına neden olur çünkü Reese Müslümanlara olan nefretini Sam'den çıkarır. Arkadaşları Sam'e karşı tavır alır. Sam, okul futbol sahasında Reese ve arkadaşları tarafından saldırıya uğrar, birkaç saat sonra aldığı darbelerden biri sonucu kalp krizi geçirerek ölür. Davanın soruşturması, Reese ve arkadaşları sessiz kalmaya karar verdiğinde ve toplum Müslüman bir çocuğun ölümünü cezalandırmakla ilgilenmediği için hiçbir sonuca ulaşmaz. Mandira nefrete kapılır ve kendisine Müslüman soyadını verdiği için Rizvan'ı suçlar. Tartışmanın ortasında, ona kendisini affetmek için ne yapabileceğini sorduğunda, Mandira alaycı bir şekilde, Amerika Birleşik Devletleri başkanını araması ve ona söyleyene kadar geri dönmemesi gerektiğini söyler. Rizvan Khan asperger sendromundan ötürü bu durumu ciddiye alır ve Sam'in masum olduğunu tüm ülkenin önünde açıklığa kavuşturmak ve ABD Başkanı'na benim adım Khan ve ben bir terörist değilim demek için uzun bir yolculuğa çıkar.

1.3. Asperger Sendromu Bağlamında Benim Adım Khan Filminin Değerlendirilmesi

Hindistan'ın Mumbai kentinde bir gecekondu mahallesinde annesi ve kardeşiyle yaşayan Rizvan Khan diğer çocuklardan farklıdır. Khan, sosyal iletişim ve davranış biçimlerinde zorluklarla karakterize olan asperger sendromundan müzdariptir. Asperger sendromunun ana karakter Khan'ın davranışlarındaki etkisi film boyunca görülmektedir. Filmin çocukluk dönemine dair ilk sahnesinde Khan tamirhanededir ve tanımadığı bir adamın “Burayı babanın ahırını mı sandın evine git orda zaman öldür” cümlesinden sonra öldürmek eylemini anlamsız tekrarlar ve evde annesine zaman öldürmek istediğini iletir. Khan, mecaz anlamları ya da deyimleri anlamakta güçlük çeker zira bu durum Asperger sendromunun genel özelliklerinden biridir. Asperger Sendromlu kişi söylenenleri harfi harfine yorumlar. Kişi gizli, örtük veya çoklu anlamların yeterince

farkında değildir. Bu özellik aynı zamanda yaygın deyimlerin veya metaforların anlaşılmasını da etkiler. Asperger sendromlu kişilerde dil bozukluğu yoktur, ancak sözlü ifadelerin kullanımı ve anlaşılması çok gerçekçidir; bir yaklaşım sırasında, belirli bir konuda anormal bir saplantı veya tek taraflı laf kalabalığı meydana gelebilir. Hayal gücünün kullanımı gibi soyutlama kapasitesi de sınırlıdır. Bu pragmatik kusurlar, düşüncenin katılığında ve ironi ve deyimleri tanımadaki veya metaforları ve şakaları anlamadaki zorlukta da belirgindir (Anlı, 2005, s. 18).

Khan, fiziksel temastan hoşlanmamaktadır ve annesi sarılmak için izin isteyerek dokunur. Dokunma eylemi Khan için zor bir eylemdir. Fiziksel temas asperger sendromunda önemli bir sorun olarak bilinmektedir. Dokunsal sistem, cildimizde bulunan duyuşal reseptörlerden bilgi alır ve iletir. Rahim ortamından ayrıldığıımızda çevremizdeki dünya hakkında bilgi almamız dokunsal sistem aracılığıyla olur ve sosyal ve duyuşal gelişimimize katkıda bulunur. Asperger sendromlu kişi çoğu insan tarafından tarafsız bir şekilde algılanan bazı dokunsal uyaran türlerine olumsuz ve orantısız tepkiler verebilir, teması reddeder ve dokunulduğunda savaşarak veya kaçarak tepki verir (Korkmaz,2019, S.160). Khan'ın fiziksel temasa karşı duyarlılığı film boyunca görülmektedir.

Başlangıçta seyirci, filmin nörolojik bir farklılıkla ilgilendiğine inanmaya yönlendirilir. Nörotipik bir ortamda büyüyen otistik bir çocuk; yaşlıları tarafından gaddarca davranılan, ancak annesi tarafından sevilen ve anlaşılın Khan dış ses olarak şu şekilde anlatır annesini:

-Hiçbir doktor ona neden böyle farklı bir çocuk olduğumu anlatamamıştı ona ama annem neden böyle olduğumu öğrenme gereği duymuyordu nedenini bilme ihtiyacı hiç hissetmedi. Nasıl bilmiyorum ama beni tanımanın bir yolunu bulmuştu (11' 30").

Sonra olay örgüsü beklenmedik bir şekilde oldukça farklı bir noktaya odaklanır; Mumbai'de Müslümanlar ve Hindular arasında ayaklanmalar patlak verir. Etnik ve dini rekabet hikâyenin odak noktası haline gelir. Khan 1983 Hindu-Müslüman ayaklanmasına tanıklık eder. Sokakta duyduğu ırkçı ve nefret içeren cümleleri tekrarlar. Asperger sendromunda dışarıdan duyulan konuşmaların tekrarı(ekolali) olası bir durum olarak değerlendirilmektedir. Ekolali kelimelelerin, seslerin veya cümlelerin kesin olarak tekrarı veya yüksek sesle okunmasıdır. Farklı ekolali türleri vardır. Sözcükler daha sonra tekrarlandığında buna gecikmiş ekolali denir (Tosun, 2021, s. 580).

Annesi nefret söylemlerini tekrarlayan Khan'ı duyar ve bunları nerden duyduğunu sorar. Dışarıdan duyduğunu söyleyen Khan için durumu basitçe anlatan iki insan resmi çizip hangisinin Hindu hangisinin Müslüman olduğunu sorar. Khan ikisinin de aynı olduğu nu söyleyince annesi Khan'a hayatının geri kalanında rehberlik edecek şu sözleri söyler:

-Bu dünyada iki tür insan vardır. Hep iyi şeyler yapan iyi insanlar bir de kötülük yapan kötü insanlar... İşte insanlar arasındaki fark bu. Başka bir fark yoktur (13'42").

Khan'ın annesi barışçıl ve hoşgörü içeren iyi insan ve kötü insan mesajın-dan sonra Khan'ı yetiştirmesi ve iyilikle işlemesi umuduyla Bay Vadya adında bir öğretmene götürür. Vadya, Khan'ın hayatında bir özel eğitim öğretmeni gibi önem teşkil eder. Hem akademik olarak hem de hayata dair çok şey öğre-tir. Khan'ın ezber yeteneği çok iyidir. Ayrıca mekanik olarak kıvrak bir zekaya sahiptir. Khan, su basan bir alanı bisiklet düzeneği kurarak suyu boşaltır. Başka bir sahnede Khan, elektronik eşyaları tamir eder. Asperger sendromlu bireyler özel ilgi alanına sahiptirler. Bu durum yoğun ilgi alanlarında üstün yeteneklerle kendini gösterebilir. Bunlar güçlü hafızaları sayesinde olur. Adeta bir fotoğraf makinasını andıran bir hafızaya sahiptirler. İlgi alanları noktasında hayatları boyunca bilgi toplayıp bir ansiklopedi gibi bilgi hazinesi kıvamında görülebilir-ler. Yoğun ilgi alanları mekanik, matematik, biyoloji, televizyon, videolar, dina-zorlar, uzay sistemi, video oyunları, araba markaları, politika, bellek oyunları, zamanlar, sayılar, harfler olabilir (Korkmaz, 2019. s. 73). Khan'ın mekanik zekâsı toplumda saygın bir edinmesini sağlar.

Khan'ın hem çocukluğunda hem de ileri yaşlarında göz iletişiminin zayıf olduğu söylenebilir. Göz iletişimi önemli bir iletişim şeklidir. Ancak göz iletişimde iki kişiye ait bir dilin olması gerekir. Ancak asperger sendromlu bireylerde durum bu değildir. Göz iletişimi onlar için arzu edilen doğal bir durum değildir zira asperger sendromlu bireyler dilin yorumlanmasında sorun yaşarlar. Bu sebeple göz teması ya yok denecek kadar azdır ya da kısa sürelidir (Roy & Wolfgang, 2015, s. 270).

Khan, engellilik durumundan ötürü sosyal sıkıntılar yaşar lakin Khan'ın diğer çocuklardan farklı olduğunu anlayan annesi Razia Khan, oğlunun dünyaya umutlu ve iyimser bakmasına rehberlik eder. Anne sevgisi ve desteğinin yaşamının ileri yıllarında Khan için sağlam temel oluşturduğu söylenebilir.

Ayrıca Khan'ın özel durumunu fark edip onu günümüzde özel eğitim öğretmeni olarak adlandırılan bir öğretmene eğitmesi için götürmesi asperger sendromlu çocuklara erken müdahale noktasında iyi bir mesaj vermektedir. Bu bağlamda Benim Adım Khan filminin anne temsilinin önemli bir yer teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Khan'ın kardeşi Zakir, annesinin Khan'a gösterdiği ilgiden rahatsız olur. 18 yaşına geldiğinde Amerika'da bir üniversiteden tam burs kazanır ve okumak için Amerika'ya gider. Kardeşinin gidişi Khan'ı üzer lakin duygularını belli edemez. Asperger sendromlu kişilerin duyguları en büyük gizemlerinin parçasıdır. Duyguları vardır ancak onların duygusal dünyalarının bizimkilerden farklı olduğu söylenebilir. Asperger sendromlu bir kişi duygularını farklı ifade ediyorsa, kendi duygularını da farklı şekilde yaşar. Bunun nedeni, bedensel bir duyumun bir duyguyla nasıl ilişkili olduğunu ya da olmadığını anlamada güçlük çekmeleridir. Asperger sendromlu bireylerin becerileri üzerine yapılan güncel araştırmalar, duygularla ilgili sosyal bilişlerinde zorluklar olduğunu göstermektedir. Bu nedenle olay örgüsünü anlama ve olaylara göre bir duygunun atfedilmesiyle ilgili sorunla mücadele ederler (Roy&Wolfgang, 2015, s. 278).

Her yaştan otizmli insan, heyecan, can sıkıntısı, stres, korku ve kaygıya tepki olarak ara sıra bazen de sürekli olarak duygusal olarak uyarılabilir. Bu durum Otizm spektrum bozuklukları içinde yer alan asperger sendromunda da görülebilir (Jones&Meldal, 2001, s. 36). Film süresince Khan, annesinin defnedilme sahnesinde görüldüğü gibi stresli olduğu anlarda elindeki taşları döndürür. Khan'ın kardeşinin gidişinden ötürü yaşadığı can sıkıntısı, dokunsal olarak elindeki taşları döndürmesiyle açığa çıkar.

Khan, annesinin ölümünün ardından kardeşi Zakir'in yanına Amerika'ya gider. Zakir'in eşi Hasina ile tanışır. Hasina, üniversitede psikoloji bölümünde öğretmendir. Hasina, Khan'ın hareketlerini gözlemler ve Khan'a asperger tanısını koyan ilk kişi olur. Bu sekanstan sonra Khan'ın asperger sendromu tanısıyla beraber engellilik durumunu anlayıp ve sonrasında film süresince bu durum ile mücadelesine şahit oluruz.

-Hasina asıl sorunumun ne olduğunu fark eden ilk kişi olacaktı. Derdimin ne olduğunu artık o biliyordu. Yeni insanlarla tanışmaktan, yeni yerler görmekten korktuğumu anlamıştı. Sarı cisimlerden, keskin seslerden korktuğumu da biliyordu. Diğer insanlardan bu kadar farklı olmamın nedenini aslında iki keli-

meyle açıklamak mümkündür: Asperger Sendromu (24'06").

Khan, bir süre sonra kardeşinin şirketinde bitkisel güzellik ürünleri pazarlamacı olarak işe başlar. Khan, asperger sendromu bağlamında yaşadığı dezavantajı düzenli bir şekilde çalışarak bir yeteneğe çevirir. Ürünler hakkında araştırma yapıp çalışır. Pazarlama işine başladığında Khan'ın yalan söyleyememe durumuna tanık oluruz. Asperger sendromu tanılı bireyler son derece dürüsttürler. Aldatmanın yararını anlama ve ne zaman yararlı olduğunu bilme yeteneği, asperger sendromlu çocuğun gelişiminin sonlarına kadar, bazen ergenlik öncesine kadar bazen de hiç ortaya çıkmaz. Güçlü bir sosyal adalet duygusuna sahip olabilirler ve kurallarına göre oynayabilirler. Aynı zamanda ahlaki ve etik ilkelere güçlü bir şekilde inanırlar (Roy&Wolfgang, 2015, s. 288). Kardeşi tarafından desteklenip görev verilen Khan'ın, film süresince işini titiz ve etik bir şekilde devam ettirdiğini görürüz. Bu çerçevede düşünüldüğünde toplumun bilinçlenmesi ve duyarlılığın artması son derece önem teşkil etmektedir. Anlayışlı bir toplumda asperger sendromu tanılı kişinin tedirginliği azalır, topluma adaptasyonu artar ve kendini daha iyi şekilde ifade ederek yaşamını devam ettirir. Bu sekans yönetmenin, engellik bağlamında verilen destekle toplum duyarlılığının artması noktasında önem arz eden bir mesajı olarak değerlendirilebilir.

SONUÇ

Sinema ortaya çıktığı andan itibaren etrafındaki gerçekliğin bir yansıması olmaya çalışmıştır. Literatürde olduğu gibi, akıl hastalığının temsili sinemada çok erken dönemde dikkat çekebilecek ve genel halk için potansiyel olarak çekici olabilecek bir bileşen olarak ortaya çıktı. O kadar ki, Amerikalı psikiyatrist Irving Schneider şaka yollu ve biraz abartılı bir şekilde "Psikiyatri olmasaydı sinema onu icat etmek zorunda kalacaktı" vurgusunu yapar (Bhugra, 2003, s. 431). Kitle iletişiminin güçlü ve önemli biçimlerinden biri olan film, özellikle akıl hastalığı sorunlarıyla ilgili olarak izleyicilerin algıları üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve bu algı, popülistlerin yanlış yorumlamaları ve konuyla ilgili farkındalık eksikliği nedeniyle çok bulanıktır.

Amerikan Psikiyatri Birliği tarafından Otizm Spektrum Bozuklukları adı altında ele alınan asperger sendromu, sözel olmayan davranışlar, akran ilişkileri geliştirmede başarısızlık ve tekrarlayan ve basmakalıp ilgi veya davranış kalıpları ile sosyal karşılıklılık eksikliği gibi sosyal etkileşimlerdeki bozulmalarla karakterize edilen yaygın bir gelişimsel bozukluktur. Asperger sendromlu kişi-

ler genellikle belirgin semptomlar sergilerler. Diğer kişilerdeki sözel olmayan sinyalleri sezgisel olarak tanıma yetenekleri bozulduğundan, sosyal etkileşimlerinde oldukça sınırlıdır. Diğer insanlara olan ilgileri genellikle sınırlıdır. Asperger sendromlu kişilerin olağandışı görünebilecek özel ilgi alanları vardır. Genellikle dış ortamlarının ve günlük rutinlerinin sabit kalmasını sağlamaya odaklanırlar.

Otizmin sinemayla ilişkisi, son yıllarda çağdaş ve tarihi otistik yaşamlar hakkında farkındalık yaratma ve öz-savunmayı teşvik etme aracı olmuştur. Otizmin sinemadaki temsilleri geçmişten günümüze artarak devam etmektedir. Bu temsiller edebiyatta olduğu gibi tekrar eden özellikler, motifler, figürlü süslemelerle oluşan hikâyeye çerçevesinde görülmektedir. Filmler, karakter tarzlarının ve psikopatolojik bozuklukların yanında kişisel ve aile dinamiklerinin gerçekçi tasvirlerini, hâkim sosyal normlara atıfta bulunan alt metinler sunabilir. Sinema, görüntüsü ve sesiyle eğlence kültürü içinde bir duygu uyandırıcıdır ve başlı başına tıp eğitimi evreninde yararlı bir kaynak haline gelmiştir. Geniş kitlelere ulaşan sinema sanatı sayesinde (hastalıklar ve hepsinden önemlisi hastalar ve aileleri hakkında) daha fazla şey öğrenebilir ve daha iyi öğretebilir durumu doğmuştur.

Asperger sendromu gibi geniş ve farklı bir insan yelpazesini konu alan filmlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Otizmlili film karakterleri genellikle kahramanlar veya sorunlu çocuklar ve çoğu zaman gerçek kahramanların arkasındaki itici güçtür. Ya topluma entegre olurlar ya da toplum tarafından ötelenirler. Sinemada asperger sendromunun işlenişine Karan Johar'ın *Benim Adım Khan* filmi, sosyal adalet ve engellilik konularıyla önemli bir örnek olduğunu söylemek mümkündür. Film, asperger sendromlu ana karakter Rizwan Khan'da engellilik ve sosyal hayata entegre olma sorununu göstermek için bir araç olarak kullanılmaktadır. Rizwan Khan, Amerika Birleşik Devletleri'nde asperger sendromu olan ve ulusal, ırksal, dini, kültürel ve cinsel sınırları aşan bir kahraman figürüne dönüşen Müslüman bir Güney Asyalı olarak tasvir edilmektedir.

Filmler, gerçekliğin bir yanılsamasını yaratabilmesine rağmen, gerçekliği inşa etmenin de bir aracıdır. Bu noktadan hareketle nörogelişimsel bozukluklar sinemada hem izleyicinin hem de yönetmenin (izleyici-yönetmen-film) bakış açısıyla kendini gösterir. Yaşadığımız dönemde farkındalık yaratmada oldukça

etkili olan sinema sanatı, otizmi değişik boyutlarda -bu filmde de- olduğu gibi ele almaktadır. Bu çerçevede düşünüldüğünde toplumun bilinçlenmesi ve duyarlılığın artması son derece önem teşkil etmektedir. Anlayışlı bir toplumda asperger sendromu tanılı kişinin tedirginliği azalır, topluma adaptasyonu artar ve kendini daha iyi şekilde ifade ederek yaşamını idam ettirir.

Etik Beyan

“Sinemada Asperger Sendromu Bağlamında Benim Adım Khan Filminin Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu araştırma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesinin (Committe on Publication Ethics - COPE) yazar, hakem ve editörler için belirtilen kurallardan yararlanılarak oluşturulmuş olan Anasay dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

KAYNAKÇA

Adams, P.L. (1973). *Obsessive Children: a Sociopsychiatric Study*. Butterworths:

London.

Anlı, İ. (2005). *Asperger Sendromu ve Şizoid Günlüğü*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Berney, T. (2004). Asperger syndrome from childhood into adulthood. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10(5), 341-351. doi:10.1192/apt.10.5.341

Bhugra, D. (2003). Teaching Psychiatry Through Cinema. *Psychiatric Bulletin*, 27 (11), 429-430. doi:10.1192/pb.27.11.429

Czech, H. (2018). Hans Asperger, National Socialism, and “race hygiene” in Nazi-era Vienna. *Molecular Autism*, 29. <https://doi.org/10.1186/s13229-018-0208-6>

Jones, R.S.P & Meldal, T.O. (2001). Social relations and Asperger’s syndrome: A qualitative analysis of first-hand accounts. *Journal of the Mentally Handicapped*, 5 (1), 35- 41.

Korkmaz, B. (2019). *Yüksek İşlevli Otizm Asperger Sendromu*, İstanbul: Aba Yayınevi.

Öner, U. (1989). Psikiyatri ve Sinema . *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* , 22 (2) , 725-734 . DOI: 10.1501/Eg-fak_0000001415.

Roy, M., & Wolfgang, D. (2015). Blickkontakt bei erwachsenen Patienten mit einem Asperger-Syndrom [Eye contact in adult patients with Asperger syndrome]. *Fortschritte der Neurologie-Psychiatrie*, 83(5), 269–275. <https://doi.org/10.1055/s-0034-1399489>.

Tosun, D. G. (2021). Otizm spektrum bozukluğu olan bireylerde ekolali. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(2), 575-592.

Türkmen, A. S., Kalpaklı, F. ve Sevinç, İ. (2015). Benim adım khan filmi: otizmin medyadaki yansıması, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 30. Sayı, 2015/1,381-395.

Yıldız, M., Akmanoğlu, N. (2021). Asperger Sendromlu ve Yüksek İşlevli Otizmlili Bireylerin Romantik İlişkileri Üzerine SistematiK Bir Derleme. *Ulu-
dağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34 (30. Ulusal Özel Eğitim Kongresi
Özel Sayısı), 285-334.